

basic education

Department:
Basic Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

NATIONAL SENIOR CERTIFICATE

KEREITE YA 12

SESOTHO PUO YA LAPENG (HL)

PAMPIRI YA 1 (P1)

EXEMPLAR 2014

MEMORANDAMO

MATSHWAO: 70

Memorandamo ona o na le maqephe a 8.

HO TSHWAYA TEKOKUTLWISISO

- Ka ha maikutlo a lokela ho tsepamiswa kutlwisisong ya baithuti ya temakutlwisiso, baithuti ba se fuwe kotlo bakeng sa diphoso tsa mopeleto o fosahetseng le tsa puo ntle haeba diphoso tsa mofuta oo di ama moelelo. (Motshwayi a nne a bontshe diphoso tseo mohlahlobuwa a di entseng ha a ntse a tshwaya.)
- Haeba mohlahlobuwa a sebedisitse mantswe a tswang dipuong tse ding ao e seng a Sesotho, motshwayi a se a tsotelle, mme haeba karabo e etsa moelelo, mohlahlobuwa a se fuwe kotlo. Le ha ho le jwalo, ha lentswe le tswang dipuong tse ding le sebedisitse temeng, mme le hlokeha karabong, karabo e jwalo e amohelwe.
- Bakeng sa dipotso tse bulehileng, motshwayi a se abe matshwao bakeng sa dikarabo tse hlokang E/TJHE kapa KE DUMELLANA/KE HANANA. Lebaka kapa tshehetso ya karabo ke yona e lokelang ho Abelwa Matshwao.
- Se abe matshwao bakeng sa dikarabo tsa hlokang NNETE/MAFOSI kapa NTLHA/MOHOPOLO feela.
- Lebaka kapa tshehetso ya karabo ke yona e lokelang ho Abelwa Matshwao.
- Moo potso e hlokang karabo ya lentswe le le leng, mme mohlahlobuwa a fane ka polelo kaofela, karabo e jwalo e tshwauwe e nepahetse ha feela mohlahlobuwa a sehelletse mola ka tlasa lentswe le hlokwang kapa a le hlakisitse ka mokgwa o itseng.
- Ha karabo e hloka dintlha tse pedi kapa tse tharo, mme mohlahlobuwa a fane ka lethathama le fetang palo eo, motshwayi a tshwaye dikarabo tse pedi kapa tse tharo feela.
- Dikarabo tse ngotsweng ka puo e sebediswang tikolohong e itseng di amohelwe.
- Haeba mohlahlobuwa a nehelane ka tlhaku kapa karabo e feletseng, potsong eo ho yona ho nehelanweng ka dikarabo tse ngata mme mohlahlobuwa a lokela ho kgetha e le nngwe, amohela tlhaku kapa karabo e feletseng KAPA di amohele ka bobedi ba tsona.

KAROLO YA A: TEKOKUTLWISISO**POTSO YA 1****TEMA YA A**

- 1.1 Ba ne ba mo kopela mora wa bona/Ba ne ba batla hore e be ngwetsi ya bona. ✓ (1)
- 1.2 Ke motoho wa poone o faditsweng ka tswekere. ✓ (1)
- 1.3 Hore barwetsana ba tle ba tshehise ka yena./Boswaswi ✓ (1)
- 1.4 Sekepele/Sekepele sa bohadi ✓ (1)
- 1.5 Kamora ketelo ya bobedi ya mohlankana habo morwetsana, ba habo mohlankana ba ne ba lokela ho ntsha dikgomo tsa bohadi. ✓✓ (2)
- 1.6 O amohela pompong eo a e fuwang ke mohlankana a kebisitse hlooho. ✓✓ (2)
- 1.7 Ke hobane dipha tsa bona di ne di sa ka tsa bonwa ka ha ba ne ba sa tshehe haholo hape ba tshehela ka dikobong. ✓ (1)
- 1.8 O tshwanetse hore a se ke a tlontlolla lelapa labo le la habo mohlankana./O lokela ho ithompha kaha o se a beheleditswe./O qhoba ho nna a bonwa a ntse a phathatswa ke mahoo hoo kapa ho bonwa a ntse a nwa makotikoti a biri. ✓✓ (2)
- 1.9 B/Mohlankana ya phahameng a bile a hlhelletse ka mahetla. ✓ (1)
- 1.10 Matsatsing a kajeno mohlankana ha a sa tshaba ho tihakela habo ngwanana leha a sa kopa mohope wa metsi/Morwetsana le yena o tihakela habo mohlankana ka bolokolohi/Ba se ba itulela mmoho ba sa nyalana le ho nyalana, batswadi ba sa ba rera ho hang/Ba a ithera. ✓✓ (2)

[Tshwaya e le nngwe feela] (2)

- 1.11 Morwetsana o ne a rutelwa hore a se tlontlolle ba habo ka ho ba botswa ha a fihla bohadi/O ne a rutelwa hore a fihle bohadi a tseba mesebetsi e atisang ho etsuwa ke bomme/O ne a rutelwa hore a tsebe ho hlokomela lelapa. ✓✓

[Tshwaya e le nngwe feela] (2)

- 1.12 Botle ba sena ke hore leha mohlankana a le ditlhong, o kgona ho thuseha hore a qetelle a na le eo a ka mo nyalang/Leha mohlankana a tswa lelapeng le fumanehileng, a ka kgona ho fumana mosadi kaha ho ne ho sa shejwe maemo a lelapa labo ka nako eo.

Bobo ke hore mohlankana a ka iphumana a nyetse motho ya pelompe kaha ha ba tsebane./Ha a tsebe lelapa le kgodiso eo a hodisitsweng ka yona. ✓✓

[Tshwaya e le nngwe feela mme dikarabo tse ding tsa baithuti di elwe hloko] (2)

- 1.13 Nka mo mamella/amohela hobane ke ne ke tla be ke ikgethetse yena kaha pelo e ja serati./Matsatsing ana nka ba ka mo isa ngakeng hore a ilo lokiswa meno.

KAPA

Ke ne ke tla leka matsapa a ho mo nyahlatsa ka ha le yena o ne a tla be a ile a ba le tsela eo a patang dipha tsa hae ka yona. ✓✓

[Tshwaya e le nngwe feela mme dikarabo tse ding tsa baithuti di elwe hloko] (2)

TEMA YA B

- 1.14 Ke mokete wa lenyalo. ✓ (1)

- 1.15 Ke baetsana. ✓ (1)

- 1.16 E bolela hore mokete o tsamaile hantle, mme banyalani ba thabelane kaha ke mona lenyalo la bona le phethehile. ✓✓ (2)

- 1.17 Ke maikutlo a thabo/nyakallo. Sefahlehong sa hae re bona lebonyo/ho bobotheha/ho bososela/ho tsheha/Sefahleho sa hae se kganya kgotso. ✓✓ (2)

- 1.18 Ditaba tsena di tshwana ka hore di bua ka ditaba tsa kamano ya lenyalo bobedi ba tsona. ✓

Di fapana ka hore temeng ya pele ho buuwa ka lenyalo la bohohoholo, le neng le thetheswa ka bohadi ba dikgomo le kamoo batjha ba neng ba bonya kateng. Athe ya bobedi e bontsha lenyalo la matsatsing a kajeno la lesira le lesweu, leo ho yeng ho thetheswe bohadi ho sebediswa tjhelete. ✓ (2)

- 1.19 Batswadi ba thabiswa ke hore bana ba bona ba nyalane mme lenyalo la bona le rerilwe hantle ka tsela ya Sesotho./Bana ha ba ya itulela mmoho feela ntle le hore batswadi ba kopane bakeng sa ho rera taba ena ya lenyalo. ✓✓ (2)

MATSHWAO OHLE A KAROLO YA A: 30

KAROLO YA B: KGUTSUFATSO**POTSO YA 2**

Tsebo ya lefu le tshwereng ngwana e thusa hore a hodiwe hantle. ✓ Lefutso le ka tshwaetsa ngwana. ✓ Ho tsuba le ho nwa ho ka baka bothata. ✓ Ha mme a sebedisa dithethefatsi, ngwana a ka hlaha a kowafetse. ✓ Boitshwaro ba mme bo ka tshwaetsa ngwana. ✓ Ho kula nako e telele ha mme ya immeng ho ka baka bothata. ✓ Bana ba hlahang pele ho nako ba kotsing. ✓ Mmaselese le meningitis, a ka tshwaetsa pono le kutlo ya ngwana. ✓ Ngwaneng ya tswileng kotsi hloohong a ka kowafala. ✓ Phepo e seng ntle le tlhekefetso di ka holofatsa ngwana. ✓

Palo ya mantswe (94)**Ka sebopelo sa dintlha.**

QOTSO		DINTLHA
1	'Motswadi o lokela ho tseba le ho utlwisa bothata boo ngwana wa hae a nang le bona hore a tle a mo thuse ka tshwanelo.'	Tsebo ya lefu le tshwereng ngwana e thusa hore a hodiwe hantle. ✓
2	'Lefutso ke le leng la mabaka a ka bakang hore ngwana a hlahe a holofetse.'	Lefutso le ka tshwaetsa ngwana. ✓
3	'Mme ya tsubang a bile a nwa jwala, a ka bakela ngwana mathata a kang bolwetse ba ditho tsa mmele le kelello tse sa sebetseng hantle.'	Ho tsuba le ho nwa ho ka baka bothata. ✓
4	'Ho sebedisa dithethefatsi boimaneng, ho nyolla kgonahalo ya hore ngwana a hlahe a sa itekanela.'	Ha mme a sebedisa dithethefatsi, ngwana a ka hlaha a kowafetse. ✓
5	'Dilemo tsa mme le bophelo ba hae nakong eo a immeng ka yona di ka baka hore a be le ngwana ya nang le ditlhoko tse ikgethang.'	Boitshwaro ba mme bo ka tshwaetsa ngwana. ✓
6	'Ka nako e nngwe ha mme a ile a kula nako e telele ha e le mokgatjhane, le teng ngwana a ka hlaha a holofetse.'	Ho kula nako e telele ha mme ya immeng ho ka baka bothata. ✓
7	'Ngwana ya hlahileng pele ho nako le yena a ka ba le mathata a ho holofala.'	Bana ba hlahang pele ho nako ba kotsing. ✓
8	'... ngwana ya ileng a hlaselwa ke mmaselese kapa meningitis (lefu la ho ruruha ha leredi le tshireletsang boko) a ka ba le bothata ba pono kapa kutlo.'	Mmaselese le meningitis, a ka tshwaetsa pono le kutlo ya ngwana. ✓
9	'Ha ngwana a ka tswa kotsi hloohong boko ba hae bo ka thefulwa ke kotsi eo, ebe ngwana eo o qetella a sa itekanela.'	Ngwaneng ya tswileng kotsi hloohong a ka kowafala. ✓
10	'A mang a mabaka a ka bakang hore ngwana a holofale ke a kang phepo e seng ntle, ho se hlokomelwe hantle ha a sa le monyenyanane le tlhekefetso.'	Phepo e seng ntle le tlhekefetso di ka holofatsa ngwana. ✓
		Palo ya mantswe (94)
Dintlha tse ding le tse ding tse 7 ho tsena di amohelwe.		

(Palo ya mantswe = 97)

- Mohlahlobuwa o lokela ho ngola kgutsufatso ya hae ka sebopeho sa tema e momahaneng. Kgutsufatso e ngotsweng ka sebopeho se seng ho tse hlahellang ka hara SLKT (CAPS), e **tshwauwe**.
- Mohlahlobuwa o **lokela** ho bontsha palo ya mantswe a sebedisitsweng ka nepo.

HO TSHWAYA KGUTSUFATSO:

Kgutsufatso e tlameha ho tshwauwa ka tsela e latelang:

- **Kabo ya matshwao:**
 - Matshwao a 7 bakeng sa dintlha tse 7 (ntlha e le 1 bakeng sa ntlha ya sehlooho).
 - Matshwao a 3 bakeng sa puo
 - Matshwao kaofela: 10
- **Kabo ya matshwao a puo ha bahlahlobuwa ba sebedisitse mantswe a bona:**
 - Ha dintlha tse 1–3 di nepahetse: fana ka letshwao le 1
 - Ha dintlha tse 4–5 di nepahetse: fana ka matshwao a 2
 - Ha dintlha tse 6–7 di nepahetse: fana ka matshwao a 3
- **Kabo ya matshwao a puo ha bahlahlobuwa ba sebedisitse diqotso di le jwalo:**
 - Diqotso tse 6–7: se fane ka matshwao bakeng sa puo
 - Diqotso tse 1– 5: fana ka letshwao le 1 bakeng sa puo

ELA HLOKO:

- **Palo ya mantswe:**
 - Batshwayi ba tlameha ho nnetefatsa palo ya mantswe a sebedisitsweng.
 - Se ke wa hula matshwao haeba bahlahlobuwa ba sa bontsha palo ya mantswe a sebedisitsweng kapa haeba palo ya mantswe a sebedisitsweng e ngotsweng e fosahetse. Ha palo ya mantswe e tlotswe, bala ho fihla palong ya mantswe e behilweng, ebe o emisa moo.

Mohlala

Puo	Polelo/Polelwana			Palo ya mantswe
Sesotho	Ke	a	tsamaya	3

MATSHWAO OHLE A KAROLO YA B: 10

KAROLO YA C: THUTAPUO LE TSHEBEDISO YA PUO**POTSO YA 3**

- 3.1 Gouda/Cheddar ✓
[Tshwaya e le nngwe feela] (1)
- 3.2 Ka boholo ba 125 g ✓ (1)
- 3.3 Bonnita e theko e ka fihlellwang ke bohle. ✓✓ (2)
- 3.4 Beng ba malapa. ✓ Hobane ke bona ba lokelang ho reka sehlahiswa sena bakeng sa tlhokomelo ya malapa a bona./Ba totobaditswe temeng. ✓ (2)
- 3.5 Ke ho hohela bareki/Ho matlafatsa papatso ya sehlahiswa. ✓
[Tshwaya e le nngwe feela] (1)
- 3.6 Etsa dijo tsohle di be monate ka ho fafatsa kase ya Bonnita hodima tsona. E kenye ho di-sandwich tsa bana ba sekolo/Ka kase ya Bonnita menyetla ha e fele/E ntjha. ✓
[Tshwaya e le nngwe feela] (1)
- 3.7 Ke mohopolo. ✓ Bonnete ba sena bo tsejwa ke bahlahisi ba kase ena/Ha ho diphuputso tse hlahisitsweng papatsong mona ho nnetefatsa taba ena/Ho na le batho ba sa jeng kase. ✓ (2)
[10]

POTSO YA 4

- 4.1 Tjhe, ha ba buisana/Ngaka ha e hlahlobe lefu leo mokudi a llang ka lona/Mokudi o halefiswa ke hore ngaka e batla ho mo phekola se sa mo tshwenyeng. ✓✓ (2)
- 4.2 Nkong ya hae ho bonahala mahlasedi le motjha wa ho thimola. ✓✓ (2)
- 4.3 E hlahloba mokudi maotong ebile e re leoto le lokela ho sehwa empa mokudi a itshwaretse ke sefuba. ✓✓ (2)
- 4.4 Maikutlo a ho halefa le ho teneha. ✓✓ (2)
- 4.5 Ke ne ke tla kopa hore ke fumantshwe ngaka e nngwe/Ke ne ke tla hana ho phekolwa ke ngaka eo. ✓✓ (2)
[10]

POTSO YA 5

- 5.1 Ba ile ba hloleha/ba ne ba hloleha/ba hloleha. ✓ (1)
- 5.2 - **Mona** moo re dulang teng ke habo ntate. ✓
- Disemelo o **mona**, ha a rate ho bona batho ba bang ba atleha. ✓ (2)
- 5.3 Ho thusana/ho sebedisana mmoho. ✓✓ (2)
- 5.4 Ke tshaba mosuwe wa sekolo sa heso lebekebeke kaha ke motho ya bohale haholo. ✓ (1)
- 5.5 Bohajana ✓ – Bohajana bona ba hao bo tla o kenya tsietsing ka tsatsi le leng. ✓
[Tshwaya karabo e bontshang hore lentse **bohale** le nyenyefaditswe mme le sebedisitswe ka nepo polelong] (2)
- 5.6 Ngwana eo o fihlile ha le hlahlamela dithaba. ✓✓
[Tshwaya karabo e totobatsang lehlalosi la nako e nepahetseng] (2)

[10]

MATSHWAO OHLE A KAROLO YA C: 30
MATSHWAO OHLE A PAMPIRI ENA: 70